

ישיבת הפתל - ירושלים
שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א
לפרשת לך לך תשפ"ד¹
(בתוספת ובהרחבת הדברים על פי שיחות משנים שעברו)
לקחים ממלחמת המלכים

נגד עצמו, גם אם מדובר במידתו ונטיית לבו היסודית ביותר.

הקב"ה מנסה את אברהם באופן הזה, כדי להוכיח שאברהם עובד את ה' לא רק כשהדברים מתאימים לנטיות לבו, אלא גם כשהדברים אינם מתאימים לנטיות לבו. לפי שאין השלימות ניכר באדם אלא כשיש לו שני מידות הפוכות, דהיינו מידת הרחמניות ומידת האכזריות. לפי שכשהאדם נוהג במידה אחת, אינו מוכרח לומר שהוא צדיק, אלא יש לומר שכך הוא טבעו, אבל כשיש לו שני מידות הפוכות, כגון רחמניות ואכזריות, אז מוכח שהוא צדיק" (חי" הגר"א עמ"ס ברכות לג, ב ד"ה וחד אמר). אצלנו זה לא היה מום כל כך גדול אם היינו עובדים את ה' רק כפי נטיית לבנו. הלואי והיה לנו לב שהוא נוטה כל כך לטובה כמו שהיה לאברהם אבינו. אבל אברהם אבינו, שהלב שלו כל כך נוטה לטובה, זהו נסיון גדול עבורו, להוכיח שהוא עובד את ה' גם בניגוד לנטיות לבו.

נסיונות נוספים לאברהם נגד נטייתו הטבעית

גם נסיונות אחרים שה' ניסה את אברהם אבינו היו על הנקודה הזו, האם יפעל לפי רצון ה', נגד נטייתו הטבעית. אחרי שאברהם מנצח במלחמה עם אמרפל, מנסה הקב"ה את אברהם בנסיון נוסף, קשה יותר. שרה מצוה עליו: "גַּרְשָׁה הָאֵמָה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ" (בראשית כא, י), והקב"ה מאשר את הבקשה: "כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שְׂרָה - שְׁמַע בְּקוֹלָהּ" (שם, יב). בעל החסד הגדול, שביתו פתוח לרוחה לכל אורח, מצטווה "לזרוק" מביתו את אשתו ואת בנו האהוב עליו כמו יצחק! (עי' רש"י שם כב, ב) זהו נסיון קשה יותר מן הנסיון הקודם, שבו נאלץ אברהם להלחם נגד אנשים זרים. הפעם נדרש אברהם לפעול נגד בנו! איך אפשר לפעול באכזריות כזו, לגרש בן מן הבית? קשה מאד לעשות את זה! חוץ מזה, מה יאמרו הבריות? - "כל השנים אתה מדריך את כולנו לעשות חסד, והנה את הבן שלך ואת אשתך אתה זורק מהבית! איפה מדת החסד שלך?"... ובכל זאת, אם ה' מצוה על אברהם לגרש את אשתו ובנו מהבית - אברהם מתגבר על עצמו, ופועל גם הפעם נגד המידה של עצמו. "וַיִּשְׁפֹּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר, וַיִּקַּח לְחֵם וְחֻמַּת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל הַגֵּר שֵׁם עַל שְׂכֻמָּה וְאֵת הַיֶּלֶד, וַיִּשְׁלַחֶהָ" (בראשית כא, יד).

כמוכן, הנסיון הגדול מכולם בא בסוף, וזהו נסיון העקדה. אותו אברהם אבינו, האוהב הגדול של כל העולם, ודאי אוהב גם את יצחק בנו, עליו התפלל כל השנים שְׁיִגְדֵל, ושרה גם היא כל כך ציפתה לבן, והנה סוף סוף לעת זקנתו נתן לו ה' בן, ולא סתם בן כמו ישמעאל, שהיה פרא אדם, אלא בן שהולך בדרכי ה'. בן צדיק. אז בשלמא את ישמעאל

העולם כולו - וגם אברהם עצמו - נלחמים נגד אברהם

במלחמת המלכים שבפרשתנו נאמר: "וַיָּבֵא הַפְּלִיט, וַיִּגְדֵל לְאַבְרָם הָעֵבְרִי וְכו' (בראשית יד, ג). למה מכונה כאן אברהם אבינו בשם "אַבְרָם הָעֵבְרִי"? מביא רש"י מן המדרש - שבא מְעַבְר הנהר, כמו שכתוב בספר יהושע: "בְּעֵבֶר הַנְּהָר² יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם... תָּרַח אָבִי אַבְרָהָם וְאָבִי נַחֲוֹר... וְאָקַח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֵבֶר הַנְּהָר, וְאוֹלַךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן" (יהושע כד, ב-ג). זהו פירוש אחד ל"אַבְרָם הָעֵבְרִי" - שבא מעבר הנהר. ובאופן אחר פירשו במדרש - שהוא מבני בניו של עֵבֶר (ב"ר שם).

אבל חז"ל אומרים גם פירוש אחר ל"אַבְרָם הָעֵבְרִי". אומרים חז"ל - "כל העולם כולו מְעַבְר אחד, והוא מְעַבְר אחד" (ב"ר שם). כלומר, לא אכפת לאברהם לנהל מלחמה נגד כל העולם כולו. לאמרפל יש צבא אדיר של עשרות ומאות אלפי חיילים (עי' סנה" צה, ב), ובכל זאת - אברהם לא מפחד. הוא יוצא להלחם באמרפל ובצבאו עם שלוש מאות ושמונה עשר איש בלבד (בראשית יד, יד), שגם לגביהם יש דעה בגמרא שהכוונה היא לאליעזר לבדו, שהיה שקול כשלוש מאות ושמונה עשר איש (נדרים לב, א). על כל פנים, צבא עצום אין לאברהם אבינו, ואעפ"כ לא אכפת לו. כל העולם כולו מעבר אחד, והוא מעבר אחד. זה הפשט הפשוט במאמר חז"ל זה.

אבל אולי אפשר לפרש את דברי חז"ל אלו גם באופן אחר. אולי אפשר לפרש, ש"כל העולם כולו" שעומד כנגד אברהם אבינו, אינו רק אמרפל וחבריו הרשעים, אלא הכוונה היא גם לאברהם אבינו בעצמו³! ופירוש הדברים הוא כך: הרי בדרך כלל אברהם מתנהג במידת החסד. לכל אורח הוא מעניק אכילה ושתייה, לינה ולוויה, ומקרב אותו לאמונה בה', שזהו החסד הגדול והאמיתי - לְזַפּוֹת את הבריות בחיי נצח בעולם הבא. כך נוהג אברהם אבינו כל ימיו. אבל כאן - אברהם עובר אל הָעֵבֶר הָאֲחֵר. אברהם עובר כאן אל מידת המשפט, ויוצא למלחמה, להרוג את אמרפל ואת חבריו. אברהם שרוצה להציל את לוט (שנפל בשבי), נלחם כאן נגד עצמו, ופועל בניגוד למידת החסד, שהיא מידתו היסודית.

כיצד הוא מצליח בנסיון הזה⁴, לפעול כנגד מידתו היסודית?

התשובה היא, שאצל אברהם אבינו רק רצון ה' קובע מה לעשות, לא הרצון הפרטי שלו. ממילא, כשאברהם מבין שזה רצון ה' כעת - שילחם באמרפל ויציל את לוט - הוא לא נרתע לאחוריו, אלא פועל על פי רצון ה', גם אם פעולה זו הפוכה למידתו. כך עומד אברהם בנסיון גדול זה, לפעול

לנצח את אמרפל, הוא מחשב חשבונות, אולי איבד את שכר כל מצוותיו. אבל בשעה שהמצוה לפניו - הוא לא עושה חשבונות של שכר או לא שכר. עכשיו צריך לקיים את המצוה.

חז"ל אומרים, שאמרפל וחבריו הרשעים באו באמת להלחם על ה' ועל משיחו. רצו להלחם נגד אברהם, ונגד האמונה שהוא מפיץ בעולם (מדרש תנחומא שם, ו). הרי אמרפל הוא נמרוד, שכבר הפיל פעם אחת את אברהם לכבשן האש (עי' רש"י בראשית יד, א), ועכשיו הוא מנסה עוד פעם לעקור את האמונה באלקי אברהם מהעולם. [לכן לקחו את לוט בשבי, כי חשבו שהוא אברהם, לפי שהיה דומה לו בקלסתר פניו (וזהר ח"א פו, ב)]. לכן כל כך חשוב לאברהם לצאת נגד הרשעים האלה ולנצחם.

למה מונה התורה את כיבושי המלכים?

עוד לפני שאברהם מנצח את אמרפל, התורה מונה את כל ההשגים שהשיג אמרפל במלחמתו: "וַיִּכְפוּ אֶת רַפְאִים בְּעֶשְׂתָּרֶת קְרָנִים, וְאֶת הַזּוּזִים בְּהֶם, וְאֶת הָאֵימִים בְּשׁוּה קְרִיִּיִם, וְאֶת הַחֲרִי בְּהֶרְם שְׁעִיר... וַיִּכּוּ אֶת כָּל שְׂדֵה הָעֵמֶלְקִי, וְגַם אֶת הָאֱמֹרִי הַיֵּשֵׁב בְּחֶצְצוֹן תְּמָר" (בראשית יד, ה-ז). לשם מה התורה מפרטת את כל הכיבושים הללו?

נראה שהתורה רוצה להראות, שהרשעים הללו שבאו על ה' ועל משיחו, מה הם עשו לבסוף? - פיננו את הארץ למשפחתו של אברהם אבינו! כל הכיבושים הללו הם הכנה למה שישראל יקבלו:

"אֶת רַפְאִים בְּעֶשְׂתָּרֶת קְרָנִים" - זו ארץ עוג, שנאמר בה "הֲהוּא יִקְרָא אֶרֶץ רַפְאִים" (דברים ג, יג, ועי' רש"י שם), "היא אותה שנתתי לאברהם" (רש"י שם), וניתנה לנחלה לבני גד.

"וְאֶת הַזּוּזִים בְּהֶם" - אלו הם הזמזומים (רש"י), שניתנה ארצם לנחלת בני עמון (דברים ב, יז-כא), והעמונים הלא הם מבני לוט (בראשית יט, לח), ממשפחת אברהם.

"וְאֶת הָאֵימִים בְּשׁוּה קְרִיִּיִם" - לנחלת בני מואב (דברים ב, ט-יא), שגם הם מבני לוט (בראשית יט, לז), ממשפחת אברהם.⁷

"וְאֶת הַחֲרִי בְּהֶרְם שְׁעִיר" - שאותו מקבל עשו (דברים ב, ה), שגם הוא נכד של אברהם. אמנם לא נכד כך כן נעים, אבל בכל זאת - נכד של אברהם.

"וַיִּכּוּ אֶת כָּל שְׂדֵה הָעֵמֶלְקִי" - גם עמלק, כמה שהוא לא רצוי, גם הוא צאצא של אברהם, שהרי הוא נכד של עשו (בראשית לו, יב).

"וְגַם אֶת הָאֱמֹרִי הַיֵּשֵׁב בְּחֶצְצוֹן תְּמָר" - היא עין גדי (רש"י), בארץ יהודה, שבודאי שייכת לבני אברהם. [למה היה צריך רש"י לציין כאן שחצצון תמר היא עין גדי? למה חשוב לנו לדעת זאת? מסתבר שרש"י ציין זאת כדי לבאר את דברי אונקלוס, שתרגם: חצצון תמר - עין גדי. ורצה רש"י לבאר, מניין ידע זאת אונקלוס, לכן פירש, שהוא מקרא מלא בדברי הימים - "וְהַנֶּחֱם בְּחֶצְצוֹן תְּמָר היא עין גְּדִי"⁸ (דהיי"ב ב, ב)].

התורה מראה לנו, שכל הרשעים האלה עלו להלחם על ה' ועל משיחו, אבל מה הם עושים בפועל? - מפנים את הארץ לטובת אברהם אבינו ומשפחתו, שנגדם הם באו

השכל מחייב לזרוק מהבית, שהרי הוא פרא אדם. עם כל אי הנעימות - כך מחייב השכל לעשות. אבל יצחק? יצחק לא חטא בכלום! יצחק הוא צדיק גמור! הולך בדרך ה', שומע בקול אביו, שומע בקול אמו, למה לשחוט אותו??... - כאן המלחמה של אברהם עם מידת החסד שלו היא כבר קשה ביותר! מידת החסד שבו מתנגדת בכל עֶצְמָתָה למעשה הזה, לשחוט את יצחק. ועוד בתור מה? בתור קרבן לה! הרי כל ימי אני מלמד את כולם שה' אוהב חסד ולא רוצה קרבנות כאלה! לא רוצה קרבנות אדם! ועכשיו פתאום אעשה בעצמי מעשה שסותר את כל מה שלמדתי כל ימי חיי, הרי אהיה ללעג וקלס בעיני העמים! זה לא יביא לקידוש השם בעולם, אלא ח"ו רק לחילול השם בעולם! כי מה יאמרו הבריות? - "האיש הזה מתיימר להיות בעל חסד גדול, ומלמד את כולם להיות בעלי חסד כמותו, והנה הוא עצמו מקרב את כל העולם, ואת הקרובים שלו הוא מרחק. תחילה הרחיק את לוט בן אחיו, אח"כ גרש מביתו את ישמעאל בנו, ולבסוף הוא שוחט את יצחק! האם כך היא דרכו של איש חסד?... כל הנימוקים שבעולם יש לאברהם אבינו שלא לציית כאן לדבר ה'. ובכל זאת, אברהם מציית גם הפעם לדבר ה', (כפי שהבין אותו באותו רגע, שצריך לשחוט את יצחק), והולך לשחוט את בנו! אם ה' אומר לשחוט את יצחק - הולכים לשחוט את יצחק בלי קושיות⁵.

אברהם עומד אפוא גם בנסיון הזה, ומוכיח שהוא עובד את ה' גם כשדבר ה' הפוך לגמרי מן הרצון הטבעי שלו⁶. כשהוא עושה חסדים - זו נטיית הלב שלו, שהרי הוא איש חסד. אבל כשהוא עושה דברים הפוכים מן החסד - הוא עובד את ה' נגד נטיתו הטבעית, וזוהי כבר עבודת ה' במדרגה הרבה יותר גבוהה.

אברהם יוצא למלחמת מצוה - בלי חשבונות

אחרי שאברהם נלחם באמרפל וניצח, אומר לו הקב"ה: "אַל תִּירָא אֲבָרָם, אֲנֹכִי מְגַן לָךְ, שְׁכִיף הַרְבֵּה מְאֹד" (בראשית טו, א). אומר רש"י: "אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים, היה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי. לכך אמר לו המקום: אל תירא אברם, אנכי מגן לך מן העונש, שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת. ומה שאתה דואג על קבול שכרך - שכרך הרבה מאד".

נשאלת השאלה: אם אברהם חושש שבגלל הנצחון במלחמה הוא עלול להפסיד את כל שכרו לעוה"ב, למה הוא ניגש למלחמה הזאת? היה צריך לחכות עד שהקב"ה יאמר לו שאפשר להלחם!

כנראה שצריך לומר כך: לפני המלחמה - יש כאן ענין של מצוה. אברהם צריך כעת לעשות מצוה, להלחם באמרפל וחבריו, כדי להציל את לוט שנפל בשבי. לוט אינו צדיק גדול, אבל בכל זאת, ביחס לאמרפל וחבריו הוא צדיק, וצריך להציל אותו מידם. ממילא, כשיש ענין של מצוה, אברהם לא חושב על השכר. הוא חושב רק על קיום המצוה. אם צריך להלחם באמרפל, הוא יוצא להלחם בו. לאמרפל יש צבא אדיר של עשרות ומאות אלפי חיילים, ולאברהם יש שלוש מאות ושמונה עשר איש בלבד (בראשית יד, יד), ובכל זאת, אברהם לא נמנע מלהלחם באמרפל. אחרי שהוא זוכה

מתנה מינה - גמרה ומקניא ליה נפשה" (קדושין ז, א). כלומר, במה שקיבל אותו אדם חשוב את מתנתה של האשה, קבלה גם האשה הנאה וכבוד, שאדם חשוב כזה הסכים לקבל ממנה מתנה, וא"כ בהנאה זו שקבלה האשה מן האיש יכולה האשה להתקדש לו¹¹ [אם יאמר לה שמקדש אותה בזה (עי' "אבני מילואים" סי' כ"ז ס"ק י"ט, מחלוקת הראשונים מהי לשון הקדושין הנצרכת כאן)]. הרי שלקייחה של אדם חשוב נחשבת כנתינה, לא כלקייחה.

כך גם בענייננו. אברהם בודק תמיד, כיצד מחשיב אותו נותן המתנה. אצל אבימלך מלך פלשתים ופרעה מלך מצרים מרגיש אברהם שהוא נחשב אצלם לאיש חשוב, לכן הוא מוכן לקבל את מתנתם, כדי לעשות עמם חסד ולכבדם (כדרכו של אברהם תמיד, לעשות חסד עם כל אדם). לעומת זה, מלך סדום לא מחשיב את אברהם יותר מדי. חז"ל אומרים (ב"ר מג, ה), "ויצא מלך סדום לקראתו - התחיל לקשקש לו בזנבו. אמר לו: מה אתה ירדת לכבשן האש ונצלת, אף אני ירדתי לחמור ונצלתי" [כפי שמביא רש"י (בראשית יד, י)]. כלומר, גם אני צדיק כמוך, וגם לי עושה הקב"ה נסים, ואין ביני ובינך ולא כלום. אחר כך הראו לו מהשמים איזה מין צדיק הוא, כשנהפך עם עירו במהפכת סדום. אבל כרגע הוא חושב שהוא צדיק כמו אברהם. ממילא, אם יקח ממנו אברהם את המתנות שרצה לתת לו, לא יהיה אברהם "נותן" אלא "לוקח". מלך סדום לא ירגיש שהוא זה שקבל כבוד מאברהם, אלא להפך, אברהם קבל ממני. "אני העשיתי את אברהם" (שם, כג). לכן לא הסכים אברהם לקבל ממנו מחוט ועד שרוך נעל. כי אברהם מוכן רק להיות נותן, ולא נוטל¹².

זוהי מדת החסד המיוחדת של אברהם, וכפי שעוד נראה בתחילת הפרשה הבאה.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

להלחם! כל מחשבותיהם עולות בתוהו.

אברהם אבינו מצידו הולך להלחם על קידוש השם, בלי חשבונות של יש לי שכר או אין לי שכר. הוא נלחם על קידוש השם, ולכן הוא זוכה ע"י זה לקבל את א"י, כמו שהקב"ה הבטיח.

מתי מסכים אברהם לקבל מתנות?

אחרי המלחמה מציע מלך סדום לאברהם: "תן לי הנפש והרכש קח לך" (בראשית יד, כא). אברהם מסרב ואומר: "הרמתי ידי אל ה'... אם מחוט ועד שרוף נעל ואם אקח מכל אשר לך" (שם, כב-כג). מסביר המלבי"ם, שאברהם מסרב לקבל מתנות ממלך סדום כדי לא להכשל בהרגשה של "פתי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה"⁹ (את שלל המלחמה). אבל בפשטות נראה שאברהם לא רוצה לקחת מתנות ממלך סדום, כי אברהם הוא איש החסד, כל כולו חסד ונתינה לאחרים, ולכן הוא מתרחק מכל מעשה של נטילה לעצמו. אלא שבשני מקומות אחרים מוצאים, שאברהם כן מסכים לקבל מתנות. מפרעה מלך מצרים מקבל אברהם "צאן ופקר וחמרים ועבדים ושפחות ואתנת וגמלים" (שם יב, טז), וכן מאבימלך מלך פלשתים מקבל אברהם "צאן ופקר ועבדים ושפחות" (שם כ, יד). למה מפרעה ומאבימלך מסכים אברהם לקבל מתנות, ומפרעה ומלך סדום הוא לא לוקח מתנות?

הפשט הפשוט הוא, שאצל פרעה ואבימלך, אברהם לא לוקח מתנות, אלא נותן. פרעה ואבימלך מכבדים את אברהם, ולכן הם אינם מרגישים שהם אלו שנותנים לאברהם מתנה, אלא דוקא אברהם הוא זה שנותן להם כבוד, בהסכמתו ליטול מהם את מתנתם. על כן נוטל מהם אברהם את מתנותיהם, כדי לכבדם¹⁰.

הרי מצינו בהלכה, שנתנת מתנה לאדם חשוב, נחשבת כאילו קבל גם הנותן הנאה, ולא רק נתן. הגמרא מביאה, שלמרות שבקדושי אשה צריך שהכסף ינתן מהאיש לאשה ולא להפך, ואם נתנה אשה לאיש מנה ואמרה לו 'הא לך מנה ואתקדש לך' אינה מקודשת, אבל אם היה המקבל אדם חשוב - הרי היא מקודשת, "דבההיא הנאה דקא מקבל

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת לך לך: "ולו יצא אמת את הארץ הזאת" (ברא' יב, ז) ⇔ "ונתתי לך ולזרעך את ארץ מגרריך" (שם יז, ח).

קשרים נוספים:

"ואעשה לך לגוי גדול ואבנך" (שם יב, ב) ⇔ "שרי אשתך... וברכתיה וקיימה לגוים" (שם יז, טו-טז).

"ואעשה לך לגוי גדול ואבנך" (שם יב, ב) ⇔ "ולישמעאל שמעתיך, הנה ברכתי אתו... ונתתיו לגוי גדול" (שם יז, כ).

"ואבנך... וקיימה בך" (שם יב, ב) ⇔ "וברכתי אתה... וברכתיה" (שם יז, טז).

"וְאֶבְרָם בֶּן חָמֶשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן" (שם יב, ד) ⇔ "וְאֶבְרָם בֶּן תְּשַׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמְלוֹךְ בְּשָׂר עֶרְלָתוֹ" (שם יז, כד).
 "וְאֶבְרָם בֶּן חָמֶשׁ שָׁנִים" (שם יב, ב), "הָרִינִי מוֹסִיף אוֹת עַל שְׁמִי" (רש"י) ⇔ "וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמִי אֶבְרָם, וְהָיָה שְׁמִי אֶבְרָם" (שם יז, ה).
 "וַיִּקַּח אֶבְרָם אֶת שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֵת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֵת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׂוּ" (שם יב, ה), ⇔ "וַיִּקַּח אֶבְרָם אֶת שְׂמַעְיָאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל יְלָדָיו בֵּיתוֹ וְאֵת כָּל מִקְנֵת כֶּסֶף" (שם יז, כג).

"וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן" (שם יב, ה), "שֶׁהִכְנִיסָן תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׂכִינָה" (רש"י) ⇔ "וְכָל אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בֵּית וּמִקְנֵת כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן גָּר נִמְלוּ אֹתוֹ" (שם יז, כז).

2. נהר פרת (תרגום יונתן).

3. עי' ט"ז (או"ח סי' תקפ"ב סק"ג) שבאר, שפפל הלשון "מְלוֹךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כְּלוּל בְּכַבּוּד" (בתפלת הימים הנוראים), פירושו כו ו לו ממש, בלא שום שיור (לאפוקי "רובו ככולו") [אבל סתם "כל" אפשר שהכונה רק לרוב (אב"ע שמות יט, ט ד"ה הנה אנכי)]. ואם כן גם כאן יש לפרש, ש"כל העולם כולו מעבר אחד", פירושו כולו ממש בלא שיור, וא"כ גם אברהם עצמו בכלל.

4. עי' רש"י רמב"ם ורבינו יונה על המשנה (אבות פ"ה מ"ג), שמלחמת המלכים היתה אחד מעשרה נסיונות שנתנסה בהם אברהם אבינו, ועמד בכולם.

5. ענין יסודי זה שבעקדה, נרמז גם בדברי הגמרא, ששאלת: "למה תוקעין בראש השנה? - למה תוקעין? ! רחמנא אמר תקעו!" (ר"ה טז, א). הרי שנרמז כאן, שזכות העקדה - שאותה בא השופר להזכיר (כמבואר בגמרא שם) - היתה פְּזוּה, שאברהם הלך לעקדה בלי חשבונות וכלי קושיות! לכן גם על התקיעות עצמן אמרו חז"ל - "למה תוקעין? ! רחמנא אמר תקעו!" דזהו עיקר ההכנעה, לעשות את רצון ה' גם כשאינו יודע טעמו של דבר (על פי "שם משמואל", ראש השנה, עמ' כ"ט).

6. וכתב הגר"א: "וזהו שנאמר בעקדה, 'עֲתָה יִדְעֵתִי פִי יִרְאֶה אֱלֹקִים אִתָּה' (בראשית כב, יב), וקשה מאי לשון 'עֲתָה יִדְעֵתִי', והלא הוא היה צדיק גם מקודם לכן. אלא לפי שקודם לכן לא היה אלא רחמן מאד, שהיה מכניס אורחים וגומל חסדים, אבל המידה של אכזריות עדין לא היה ניכר בו, והיו אומרים שאברהם איננו צדיק גמור, אבל בעקדה שעשה מידת אכזריות גם כן, עתה נשלם וניכר שהוא צדיק גמור" (ח"י הגר"א עמ"ס ברכות לג, ב ד"ה וחדד אמר. ועי' גם "שם משמואל" לר"ה, עמ' ע' ד"ה ונראה).

7. ועי' רש"י ורמב"ם (דברים ב, י) שנחלקו בשאלה, האם ארצות אלו שניתנו לעמון ומואב הן מכלל הארץ שהובטחה לאברהם אבינו כברית בין הבתרים, "לְזַרְעֶךָ נְתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" (בראשית טו, יח-כא), או שארצות אלו אינן מכלל הארץ המובטחת לאברהם.

8. לענין עצם השם חצצון תמר, מובא בספר "מציון מכלל יופי" בשם הרב שליט"א שאמר, דאפשר שחצצון תמר נקראת כן על שם תמר, שישבה "בְּפֶתַח עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל דֶּרֶךְ תְּמַנְתָּה" (בר' לח, יד), כלומר, "בפרשת דרכים שעל דרך תמנתה" (רש"י). וזהו "חצצון", כלומר: מקום שנחצים ונחלקים הדרכים, זו לכאן וזו לכאן. ולכן נקראת גם "עין גדי", על שם גדי העזים שהתחייב יהודה לתת לה. ו"עין" - על שם "פתח עינים".

ויש להעיר על הדברים, שלכא' אין הם מתיישרים עם מיקומם של המקומות הללו. דהנה יהודה נטה עד איש עדלמי (בר' לח, א), שישב בעיר עדולם, שהיתה מערי השפלה (יהושע טו, לה), ממערב להרי יהודה, ומשם עלה לגזו את צאנו בתמנה (בר' לח, יב-יג), שהיתה בהרי יהודה (יהושע טו, נז), וישבה בשיפוע ההר (רש"י בר' לח, יג) שבין השפלה להרי יהודה. וא"כ הדרך מעדולם לתמנה אינה עוברת כלל בעין גדי, שנמנית מערי מדבר יהודה (יהושע טו, סב), שהיה ממזרח להרי יהודה, סמוך לים המלח.

9. המלבי"ם אומר: "הַרְיַמְתִּי יְדֵי אֵל ה'... אִם מַחוּט וְעַד שְׂרוּף נֶעַל וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ, וְלֹא תִאֶמַר אֲנִי הִעֲשִׂיתִי אֶת אֶבְרָם". על מי נאמר כאן "וְלֹא תִאֶמַר"? בפשטות הכונה היא למלך סדום, שהוא לא יאמר כן. אבל המלבי"ם מפרש שהכונה איננה למלך סדום, אלא לידו של אברהם, אותה יד שהוזכרה בתחילת הדברים - "הַרְיַמְתִּי יְדֵי אֵל ה' אֵל עֵלְיוֹן". אם אברהם יקח מן השלל, עלולה היד לומר, "אֲנִי הִעֲשִׂיתִי אֶת אֶבְרָם"... כלומר, אברהם חשש, שאם יקח מן השלל, הוא להכשל בהרגשה של "פְּחִי וְעֵצָם יְדֵי עֲשָׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה". לכן הוא לא לוקח שום דבר ממלך סדום, כדי לא להכשל.

10. וגם סופן של מתנות אלו מוכיח על תחילתן, שלא נטלן אברהם כדי להנות מהן, שהרי מסרן לאחרים, וכפי שמביא רש"י על הפסוק: "וְלִבְנֵי הַפִּילִיטִים אֲשֶׁר לְאֶבְרָם נָתַן אֶבְרָם מִתְּנָת" (בראשית כה, ו) - "פירושו רבותינו: שם טומאה מסר להם. דבר אחר, מה שניתן לו על אודות שרה, ושאר מתנות שנתנו לו, הכול נתן להם, שלא רצה ליהנות מהם".

11. הרב שליט"א הוסיף פעם ואמר: לכאורה לפי זה, אדם חשוב יוכל לקדש אשה "בהנאת הכבוד שיהיה לך במה שתהיי אשתי", שכן האשה מתכבדת במה שהיא מתקדשת לאדם חשוב. אבל למעשה לא נראה שהאישות עצמה יכולה לשמש ככסף קידושין, אלא צריך לתת לאשה דבר נוסף חוץ ממנה. ע"כ דברי הרב.

ונראה לומר עוד טעם שא"א לקדש בהנאה זו, שהרי כסף הקידושין צריך תמיד להנותן לאשה המתקדשת קודם שיחולו הקידושין, והא היוצר את חלות הקידושין. ואילו בנדו"ד הוא להפך, שחלות הקידושין יוצרת את מציאות ההנאה, שיש לאשה זו כבוד במה שהיא אשת אדם חשוב, וקודם חלות הקידושין אין לה כבוד זה, ואי אפשר שהקידושין יחולו ע"י הנאה שבאה רק לאחריהם.

12. וכך באר גם הנצי"ב ב"העמק דבר" (בראשית יד, כג).